

הא' ייבין: לא נתמנתה הוועדה אלא כדי לבדוק את השאלה.

בהצבעה, אם האקדמיה רואה צורך בטיפול בשאלת תיקון הכתיב, הצביעו 18 בחיוב.

אין התנגדות.

ההצעה נתקבלה.

הא' ייבין: הנקים ועדה חדשה, או שנסתפק בתוספת חברים לוועדה הקיימת, מאחר שגם מתנגדיה הביעו את הוקרתם לדרך עבודתה?

הא' בן-חיים: נראה לי, שהוועדה הקודמת עשתה את שלה, ויש לראות אותה כוועדה שסיימה את עבודתה.

הא' בנעט: הטענה, אשר הושמעה כאן, שנציגות של ועדת הכתיב הקודמת בוועדה החדשה דרושה למען ההמשכיות, נראית לי צודקת; שאם לא כן, עלולה הוועדה החדשה לחזור ולהתלבט בלי צורך בכל ההתלבטויות שבהן כבר נתנסתה הוועדה הישנה. אך לפי דעתי די בנציג אחד, ואני מציע שזה יהיה הא' בן-חיים.

הא' ייבין: מאחר שהוועדה הקודמת אינה קיימת עוד, עלינו לבחור ועדה חדשה. ייבחרו כאן חברי הוועדה מטעם האקדמיה ויישמר מקום לנציגי משרד החינוך.

בהצבעה חשאית נבחרו לוועדה החדשה האדונים: בלאו, בן-חיים, בן-נון, ברגרין, סדן, שלי.

הישיבה החמישים וארבע

ביום ב' בניסן בשעות 3—7 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, אורבך, בן-חיים, ברגרין, גרינברג, טורסיני, ייבין, מירסקי, סדן

החברים היועצים: האדונים בלאו, בן-נון, הגב' גרבל, זידל, לייבל, שבטיאל, שלי

אורח: הא' מ' ולנשטיין

המנהל האמרכלי הא' מנור

המזכירים המדעיים: האדונים איתן, דותן, מדן

הצטדקו על היעדרם: האדונים בורלא, מלמד, מלצר, פרץ, רבין.

סדר היום: א. הודעה.

ב. תקנון פרס זאלצמאן

ג. אישור התקציב

ד. אישור שלוש רשימות תרבות הגוף ה, ו, ז

ה. שאלות דקדוק — הודעות

ו. הפצת החלטות האקדמיה

ז. שאלות דקדוק: דיון בהטעמת שמות פרטיים ומלים שאולות.

א. הא' טורסיני: ביום י"ז באדר אישרה הכנסת שינויים בחוק המוסד העליון ללשון העברית, ועל פיהם ניתן מעמד חוקי לחברי הכבוד של האקדמיה, בין שהם תושבי המדינה ובין שהם תושבי חוץ-לארץ. השינוי יקל על האקדמיה בבחירת חבריה.

הא' ייבין: לא נתמנתה הוועדה אלא כדי לבדוק את השאלה.

בהצבעה, אם האקדמיה רואה צורך בטיפול בשאלת תיקון הכתיב, הצביעו 18 בחיוב.

אין התנגדות.

ההצעה נתקבלה.

הא' ייבין: הנקים ועדה חדשה, או שנסתפק בתוספת חברים לוועדה הקיימת, מאחר שגם מתנגדיה הביעו את הוקרתם לדרך עבודתה?

הא' בן-חיים: נראה לי, שהוועדה הקודמת עשתה את שלה, ויש לראות אותה כוועדה שסיימה את עבודתה.

הא' בנעט: הטענה, אשר הושמעה כאן, שנציגות של ועדת הכתיב הקודמת בוועדה החדשה דרושה למען ההמשכיות, נראית לי צודקת; שאם לא כן, עלולה הוועדה החדשה לחזור ולהתלבט בלי צורך בכל ההתלבטויות שבהן כבר נתנסתה הוועדה הישנה. אך לפי דעתי די בנציג אחד, ואני מציע שזה יהיה הא' בן-חיים.

הא' ייבין: מאחר שהוועדה הקודמת אינה קיימת עוד, עלינו לבחור ועדה חדשה. ייבחרו כאן חברי הוועדה מטעם האקדמיה ויישמר מקום לנציגי משרד החינוך.

בהצבעה חשאית נבחרו לוועדה החדשה האדונים: בלאו, בן-חיים, בן-נון, ברגרין, סדן, שלי.

הישיבה החמישים וארבע

ביום ב' בניסן בשעות 3—7 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, אורבך, בן-חיים, ברגרין, גרינברג, טורסיני, ייבין, מירסקי, סדן

החברים היועצים: האדונים בלאו, בן-נון, הגב' גרבל, זידל, לייבל, שבטיאל, שלי

אורח: הא' מ' ולנשטיין

המנהל האמרכלי הא' מנור

המזכירים המדעיים: האדונים איתן, דותן, מדן

הצטדקו על היעדרם: האדונים בורלא, מלמד, מלצר, פרץ, רבין.

סדר היום: א. הודעה.

ב. תקנון פרס זאלצמאן

ג. אישור התקציב

ד. אישור שלוש רשימות תרבות הגוף ה, ו, ז

ה. שאלות דקדוק — הודעות

ו. הפצת החלטות האקדמיה

ז. שאלות דקדוק: דיון בהטעמת שמות פרטיים ומלים שאולות.

א. הא' טורסיני: ביום י"ז באדר אישרה הכנסת שינויים בחוק המוסד העליון ללשון העברית, ועל פיהם ניתן מעמד חוקי לחברי הכבוד של האקדמיה, בין שהם תושבי המדינה ובין שהם תושבי חוץ-לארץ. השינוי יקל על האקדמיה בבחירת חבריה.

ב. הא' טור-סיני: קיבלנו מכתב מחבר הכבוד הא' זאלצמאן, שבו הביע נכונותו להקציב אלה דולר לשנה לפרס לעידוד עובד בחקר הלשון העברית. בישיבת המנהלה נבחרה ועדה, מורכבת מהא' בן-חיים, סדן ופולוצקי, והיא ניסחה הצעת תקנון לפרס זה, ע"ש שמחה-זאב ומלכה זאלצמאן. הצעה זו נשלחה לכם לעיון.

בדיון על ההצעה נשאלה שאלה, מדוע אין חברי האקדמיה זכאים לקבל את הפרס. הא' בן-חיים: מספר האנשים העוסקים בארץ במחקר לשוני מצומצם הוא. והיה חשוש, שחברי האקדמיה קרובים יותר מדי לעניין, ולכן הוצע, שלא יוכלו להשתתף בתחרות.

הא' אורבך: יש כאן שני סוגי פרסים. אם האקדמיה מכריזה על נושא, מובן שבכלל זה חברי אקדמיה לא ישתתפו. אבל אם חבר אקדמיה עושה מפעל חשוב — השאלה היא, אם התקנון צריך לשלול ממנו באופן מוחלט את הזכות להציעו לפרס על מפעל מחקר. הא' טור-סיני: הפרס ניתן לעידוד המחקר, כלומר לעידוד כוחות שאינם מוחזקים.

תקנון פרס זאלצמאן

1. האקדמיה ללשון העברית קובעת פרס של 3,000 ל"י לשנה לעידוד חקר הלשון העברית. כספי הפרס באים מתרומת חבר הכבוד הא' ש"ז זאלצמאן.
2. הפרס ייקרא על שם שמחה-זאב ומלכה זאלצמאן.
3. הפרס יוענק:
 - (א) למחקר, שנכתב על נושא, שהכריזה עליו האקדמיה (להלן: מחקר);
 - (ב) או למפעל מחקרי של יחיד (או של יחידים), בין שכבר הוחל בו ובין שעדיין לא הוחל בו (להלן: מפעל מחקר).
4. אין הפרס ניתן לחלוקה.
5. הזכות להתחרות על הפרס אך לחיבור שנכתב בלשון העברית.
6. חברי האקדמיה אינם זכאים להתחרות על הפרס.
7. האקדמיה במליאתה מעמידה אחת לשנתיים ועדה מיוחדת של 3 חברים לעניין הפרס ומטילה עליה:
 - (א) להציע את הנושא להתחרות;
 - (ב) לציין את המחקר או המפעל המחקרי הזכאים לפרס;
 - (ג) אם לא נמצא דבר ראוי לפרס, לקבוע שהמחקרים או המפעלים המחקריים שהוגשו לאקדמיה לא נמצאו זכאים לפרס;
 - (ד) לטפל בכל העניינים הנוגעים לפרס.
8. החלטות הוועדה בעניינים, האמורים בסעיף 7 ס"ק א, ב, ג, טעונות הסכמת המנהלה, ומשניתנה הסכמתה, הרי הן מחייבות את האקדמיה.
9. חודש ימים קודם שנתכנסה הוועדה להעמיד נושא למחקר, מבקשת היא מחברי האקדמיה הצעות בכתב.
10. לא הוענק פרס למחקר, האקדמיה רשאית להכריז על אותו נושא בשנייה.
11. לא הסכימה האקדמיה מכל טעם שהוא על נושא מסוים, האקדמיה רשאית להכריז על תחום מחקרי מוגדר ומצומצם, ולהעניק את הפרס לטוב שבמחקרים, שייכתבו בתחום האמור.
12. מחקר המוגש לפרס לא יהא פחות משני גליונות של 24,000 סימני דפוס בכל גיליון.

13. המחקרים מוגשים לפרס בעילום שם בעליהם, בכתב מכונה וב־4 עותקים. במקום שמו של המחבר ייכתב פסוק מן המקרא, מאמר חז"ל, פתגם וכיו"ב. המגיש את מחקרו לפרס יצרף למחקר מעטפה סגורה וחתומה, ובתוכה פתקה, ובה ייכתב אותו הפסוק, המאמר וכיו"ב, הרשום במחקר המוגש, כסימן היכר לבעלים, וכן שם המחבר ומענו. כל דבר אחר, העשוי לגלות את שם מחבר המחקר, פוסלו מהתחרות.
 14. הצעה למפעל מחקרי, המוגשת לאקדמיה לקבלת הפרס, חייבת לכלול תכנית, המתארת ומפרטת את דרכי העשייה.
 15. חברי הוועדה, הממונה על הפרס, חייבים לקרוא את המחקרים המוגשים ולחוות דעתם בכתב. הוועדה רשאית לשמוע את דעתם של חברי האקדמיה שמחוץ לוועדה, ואף אלו מחוויים את דעתם בכתב.
 16. לא הוענק הפרס, כספיו שמורים לשנה אחרת. ואם נמצאו בשנה האחרת כמה חיבורים הזכאים לפרס, יוענקו כל הפרסים שנצטברו עד לאותה שנה.
 17. היום להכרזה על הפרס הוא כ"ד בסיוון — יום הולדתו של הא' זאלצמאן.
(א) על הפרס למחקר תכריז האקדמיה לראשונה ביום כ"ד בסיוון תשכ"ג, ומכאן ואילך אחת לשנתיים.
(ב) על הפרס למפעל מחקרי תכריז האקדמיה לראשונה ביום כ"ד בסיוון תשכ"ד, ומכאן ואילך אחת לשנתיים.
 18. (א) היום האחרון להגשת המחקר הוא יום א' במנחם אב שנה אחת אחרי ההכרזה.
(ב) היום האחרון להצעה למפעל מחקרי הוא יום א' במנחם אב של שנת ההכרזה.
 19. הפרס יוענק בישיבת המליאה הראשונה של כל שנה. רצוי שיסכם בה הזוכה בפרס את תוצאות מחקרו.
 20. לאקדמיה זכות קדימה לפרסם את החיבור בדפוס. בפרסום שבדפוס — בין שנעשה בידי האקדמיה ובין שנעשה מחוצה לה — יצוין בצורה הראויה, שזכה החיבור בפרס זאלצמאן. שני עותקים מן הספר יימסרו לספריית האקדמיה.
- בהצבעה אושר התקנון פה אחד.
- ג. הא' ייבין: בשם הוועד האמרכלי את פירוט ההוצאות וההכנסות לשנת התקציב 1962/63 ואת אומדנת התקציב לשנת התקציב 1963/64.

פירוט ההכנסות וההוצאות לשנת 1962/63

הכנסות

משרד החינוך והתרבות	171,000.— ל"י
הסוכנות היהודית	" 15,000.—
מוסד ביאליק (השתתפות במילון ההיסטורי)	" 15,000.—
תרומות מחוץ לארץ	" 21,000.—
תרומות בארץ	" 5,500.—
מכירת פרסומי האקדמיה	" 9,000.—
תרומת מר זאלצמאן (פרס זאלצמאן)	" 3,000.—
239,500.— ל"י	239,500.— ל"י

239,500.— ל"י

239,500.— ל"י

הוצאות

א. העבודה המדעית

משכורות לעובדים המדעיים	50,250.—	ל"י
הוצאות סוציאליות לעובדים המדעיים	5,500.—	"
תוספת לרכישת ספרות מקצועית	800.—	"
המילון ההיסטורי	29,000.—	"
רכישת ספרים לספרייה	1,000.—	"
	<u>86,550.—</u>	ל"י

ב. הדפסה, נייר, כריכה, שכר סופרים וכד'

זיכרונות האקדמיה	3,991.—	"
לשוננו	12,536.—	"
לשוננו לעם	8,150.—	"
למד לשונך	3,810.—	"
מילונים שונים (הכנות)	1,360.—	"
מורג: העברית שבפי יהודי תימן	2,000.—	"
	<u>31,847.—</u>	ל"י

ג. הוצאות אמרכליות

משכורות

משכורות לעובדים אמרכליים	40,370.—	"
הוצאות סוציאליות	4,400.—	"
פיצויים (לשני עובדים שפרשו)	1,091.—	"
	<u>45,861.—</u>	ל"י

הוצאות שונות

שירותים והחזקת המשרד	3,490.—	"
דמי משלוח	1,700.—	"
צורכי כתיבה ומשרד	4,400.—	"
טלפון	2,800.—	"
ישיבות ונסיעות של חברי האקדמיה והעובדים	8,100.—	"
ריבית לבנקים	900.—	"
דמי ביטוח	793.—	"
ביקורת חשבונות	575.—	"
ריהוט	1,534.—	"
שכר דירה בתל-אביב	2,650.—	"
תשלום לחברת "רסקו" (בניין האקדמיה)	48,300.—	"
	<u>75,242.—</u>	ל"י

239,500.— ל"י

אומדנת התקציב לשנת 1963/64

הכנסות

א. הקצבות

	165,000.—	משרד החינוך והתרבות
	15,000.—	הסוכנות היהודית
196,000.— ל"י	16,000.—	מוסד ביאליק (השתתפות במילון ההיסטורי)

ב. תרומות ומכירת פרסומים — אומדן

	8,000.—	עיריות ומועצות מקומיות
	25,000.—	תרומות מחוץ לארץ
	8,000.—	תרומות בארץ
53,000.— ל"י	12,000.—	מכירת פרסומי האקדמיה
<u>249,000.— ל"י</u>		

הוצאות

א. העבודה המעשית

משכורות לעובדים מדעיים: 5 מזכירים במשרה שלמה, מזכיר בחיפה במשרה חלקית, כתבניות

	58,000.—	ועבודה בכרטס
	6,000.—	הוצאות סוציאליות
	1,000.—	תוספת לרכישת ספרות מקצועית
	32,000.—	המילון ההיסטורי
	5,000.—	תשלום ע"ח רכישת ספריית מר ילון
103,000.— ל"י	1,000.—	רכישת ספרים לספרייה

ב. הדפסה, נייר, כריכה, שכר סופרים וכד'

	4,000.—	זיכרונות האקדמיה
	12,500.—	לשוננו
	8,000.—	לשוננו לעם
	3,000.—	למד לשונך
	2,000.—	מילונים שונים
	1,500.—	מורג: העברית שבפי יהודי תימן
36,000.— ל"י	5,000.—	ספר הרקמה לאבן ג'נאח

ג. הוצאות אמרכליות

משכורות

מנהל, מנהלת חשבונות, כתבנית, טלפונאית,

	40,000.—	מזכירים טכניים, שומר
44,400.— ל"י	4,400.—	הוצאות סוציאליות
	4,000.—	הוצאות שונות
	2,000.—	שירותים והחזקת המשרד
		דמי משלוח

"	4,500.—	צורכי כתיבה ומשרד
"	3,000.—	טלפון
"	8,000.—	ישיבות ונסיעות של חברי האקדמיה והעובדים
"	800.—	דמי ביטוח
"	600.—	ביקורת חשבונות
"	2,700.—	שכר דירה בתל-אביב
"	10,000.—	תוספת התייקרות
" 45,600.— ל"י	" 10,000.—	פירעון השטר האחרון של "רסקו" (בניין האקדמיה)
ד. תשלום ע"ח הפנסיה		
" 20,000.— ל"י	" 20,000.—	
<u>" 249,000.— ל"י</u>		

ד. בהצבעה אושרו פה אחד שלוש הרשימות של מונחי תרבות הגוף: כדורת-חנות, כדור-רגל וכדור-יד¹.

ה. הא' טור-סיני: לפי ייפוי כוח מטעם מליאת האקדמיה החליטה הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות, והחלטותיה נמסרו לכם, ואלו הן.

- א. לפי בקשת המליאה (ישיבה מ"ו) דנה הוועדה במשקלו ובניקודו של השם מכל, והחליטה לקבעו מכל משורש "כול" ע"ד מצד. מ"ר מכלים, מכלי.
- ב. לפי בקשת המליאה (ישיבה כ"ד) דנה הוועדה בקביעת מקומם של הגרשיים המציינים ראשי תיבות, כשעל ראשי התיבות נספח הסיום ים, ות של מ"ר, או י לגזירת שם תואר, או ות לגזירת שם מופשט.

הוועדה קבעה:

- מקום הגרשיים הוא תמיד לפני האות האחרונה של עצם ר"ת, היינו לפני האות הקודמת לסיום הבא מחמת הנטייה. לפי זה: תנ"כי, דו"חות, מו"לים, מו"לות.
- ג. השם גוביינא ניקודו גבינא (ע"ד משקל קטלן: אַמְדוֹן, אַלְפֵן וכדומה).
- ד. השם מערבולת ניקודו מערבֶּלֶת.
- ה. לשון רבים של השם מְכָסָה — מְכָסוֹת (השורש: מכס).

הא' שלי: מה ראתה הוועדה לשנות החלטה קודמת שלה בעניין מקום הגרשיים, וככל שידוע לי, גם נוהגים לפיו, מכל מקום — בעיתון הרשמי, והיא שהגרשיים באים לפני האות האחרונה.

הא' בן-חיים: החלטה זו הייתה החלטת ועד הלשון לפי הנוהג בדפוסים רבים ולפי ההרגל של שנים רבות. בוועדה היו דעות שונות, וגברה הדרך השנייה. על כן החליטה הוועדה מה שהחליטה.

הא' טור-סיני: במלה כגון תנ"כי מן תנ"ך אין טעם לעשות הבדל בכתיבה בין המלה המורחבת לבין העיקרית. המלה השלמה היא תנ"ך עם הגרשיים, ועליה נוסף סיום הריבוי והתואר: תנ"כיים. דעה הגיונית זו נתקבלה ברוב גדול.

הא' לייבל: החלטת הוועדה מכל — האם פירושה, שחייכל פסול? שימוש הלשון במשך 50 שנה היה חייכל.

1. הרשימות מתפרסמות בכרך זה, עמ' 49—67.

הא' בן-חיים : זאת כוונת ההחלטה.

הא' טוריסיני: תיכיל בתנ"ך (ש"ב יז, כ) היא מלה לא ברורה, ועל כל פנים איננה משמשת במשמעות של מכל היום.

הא' בן-חיים: 3 שרשים מתחרים כאן: כול, כלל, יכל. הצורה המקובלת הייתה לא "מיכל" ביו"ד אלא "תכל", והגיית המ"ם יכולה להיות בשווא או בצירי. הוועדה חזרה ודנה בדבר והחליטה על מכל משורש כול.

ו. הא' בן-נון: אישרנו היום את תקציב האקדמיה. מן הראוי לדון גם בעבודה, שעליה מוצא תקציבנו זה. החלטות האקדמיה ותיקוני הלשון אינם חודרים לתודעת הציבור; ועלינו לבקש דרכים לתקנת המצב הזה. ברצוני להציע הצעה מסוימת. נראה לי, שאין אנו עושים די להחדרת החלטותינו, כגון ההחלטות האחרונות על כדור-רגל וכיו"ב, שאינן מגיעות לשימוש הכללי, והיחס לאקדמיה עשוי ליהפך לציניות גלויה. דומה, שאין בין העיתונאים מי שאינו רואה עצמו מומחה לכל דבר, גם לעברית. מן ההכרח הוא להחזיר לתודעתם של עיתונאים ואחרים, שהחלטות האקדמיה הן חוק, ויש לכבדן כמו כל חוק אחר. אני מציע, שמדי חודש בחודשו יכנסו עיתונאים, ויובאו לפניהם מונחים והחלטות. ודובר האקדמיה יוסיף כמה דברי הסבר.

הא' מדן: בכיוון זה התחלנו לפעול בזמן האחרון, ויכול להיות שנוכל להתברך על הישג יותר גדול. והוא — שאדם מטעמנו יפעל במערכות העיתונים. יש גם מועמד מצוין לעניין זה.

הא' בן-חיים: זה יכלול גם את שירות השידור.

הגב' גרבל: פעולתנו תהיה רק למונחים חדשים, או גם לגבי דקדוק ותחביר?

הא' בן-חיים: הכול.

הא' ייבין: אני יכול להביא דוגמאות הרבה ועתיקות יותר מכדור-רגל. על המכוניות כתוב "בהרצה", אע"פ שהחלטנו מזמן "ההגרה". קשה להכריח אנשים להימנע ממלה, שהתרגלו בה.

בהצעת התקנון היה סעיף, שאחד מתפקידי האקדמיה "לסייע להפצת ידיעת הלשון העברית...". והסעיף הזה נמתק לפי דרישת המחוקק ובניגוד לדרישתנו. אבל נדמה לי, שהקולר תלוי לא רק בצווארנו. הקולר תלוי הרבה מאוד במורים, ועוד יותר במוסדות המדע העליונים. חרפה היא לשמוע הרצאה של פרופסורים מסוימים באוניברסיטאות, המדברים כביכול עברית.

הא' בן-חיים: בשעת הדיון בחוק האקדמיה אמרה הוועדה הממשלתית, שאין מכבודה של האקדמיה לעסוק בהפצת הלשון, והמליצה לפני הממשלה למחוק את הסעיפים שבהצעת החוק הכוללים ענייני הפצה. אך למעשה עשתה האקדמיה בשטח זה מה שיכלה. "לשוננו לעם" יוצא בשם המזכירות המדעית, ולא כפרסום רשמי של האקדמיה, וכן גיליונות "למד לשונך". ועכשיו אנו משתדלים להשיג אדם שינסה לעזור לאנשי העיתונות והרדיו וכך בתפקידם. צריך לבדוק, כיצד נתקבלו מלים, שהוחלט עליהן לפני 7 שנים. אין למוד הישגי האקדמיה ע"פ קביעותיה מלפני זמן קצר.

הא' שבטיאל: החידושים, המתחדשים חדשים לבקרים מחוץ לבית-מדרשה של האקדמיה, גורמים תקלות וחבלות בלשון. ומה שהוא מקובל קשה לעקרו. מצטרף אני למר בן-נון.

שאינן להסתפק בהודעות ובכרזות, שאינן אלא בחינת "וראיאתם אותם", ולא "ושגנתם אותם". צריך למצוא דרך להסברה, מה מן המקובל כשר ומה -- פסול. ישבו ועדות על המדוכה, עד שימצאו את המונחים הנכונים.

הא' בן-נון : אני סבור, שכל עבודתנו האקדמית אין לה כל ערך, אם תפסע על ראשי העם. הצעתי להקהיל קהילות עיתונים מכוונת רק למנהלה. אם רוצה הכנסת שלא להטיל על האקדמיה את עבודת ההפצה -- בבקשה, תטילנה על זרוע ממשלתית. מכל מקום מתפקידנו לדאוג לכך, שהדברים ייעשו בדרך הנאותה, ואין להימנע מזה, שההסברה תינתן לקהילות קהילות, תוך שינון העבודה, שהחלטת האקדמיה היא חוק.

הא' בן-חיים : הצעתך תובא למנהלה.

ז. הא' מדן : הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות מביאה לדיונה ולאישורה של המליאה את החלטתה בשתי שאלות כלליות בדקדוק המעשי :

(א) מה דינה של ההטעמה בשמות פרטיים ובמלים שאולות מן הלעז ?

(ב) כיצד כותבים ומנקדים את ההגה au ואת ההגה eu שבמלים ממוצא לועזי ?

השאלה הראשונה באה ביחוד מפי אנשי שירות השידור מצד אחד, ונשמעה כטענה מצד משיגיהם ומבקריהם מצד שני. בפגישה בין אנשי קול ישראל ובינינו לפני כשנתיים נשמעו דברים לכאן ולכאן, והאנשים הנוגעים ברבר נשאלו בתיקו ובצריך עיון, ולא נפסקה הלכה למעשה.

הדיבור השגור בפי דוברי עברית רבים -- ובהם גם קרייני הרדיו ושאר בני אדם המקפידים ומדקדים בלשונם -- מקל בהטעמתם של שמות פרטיים ושל מלים שאולות מן הלעז, אשר לפי חוקי ההטעמה של הדקדוק טעמם מלרע. בפי הבריות מלים אלה מוטעמות מלעיל.

למשל, השמות הפרטיים של בני אדם, וביחוד השמות המסתיימים בקמץ בהברה פתוחה שרה, טובה, יפה, ושמות ארצות כגון בלגיה, רוסיה, ארגנטינה, אמריקה וכדומה; מלים שאולות המסתיימות כנ"ל, כגון. אקדמיה, אוניברסיטה, קואליציה; מלים בסיומת לועזית, כגון: מחויאון, מקסיווס, בריוס (יסוד בכימיה); צורות נטייה בעלות סיום דקדוקי עברי, כגון: סוציאליסטי, קואליציוני, קומוניסטים, סימפוניות.

מלים בודדות, כגון: רדיו, טלפון, טלגרף ועוד.

בשנים האחרונות הובעו דעות בעל פה ובכתב מצד מורי הוראה שונים. יש מהם המחייבים לשעבד גם את השמות מן הסוגים האמורים לכלי הדקדוק העברי; יש מהם הנוטים להקל בהם ולוותר לנוהג העם; ויש גם שרוצים לראות בנוהג זה דווקא את הכלל המחייב, ואף מדברים על ההבדל שבין יפה, טובה המוטעמות מלרע לבין יפה, טובה, שטעמן מלעיל, שאלה הארים ואלה שמות פרטיים.

הוועדה החליטה פה אחד:

שמות פרטיים עבריים הטעמתם לפי כללי הדקדוק. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה.

הוועדה החליטה ברוב דעות:

מלים שאולות מלועזית הטעמתן לפי כללי הדקדוק הנוהגים במלים עבריות. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה.

השאלה שלפנינו היא, אם עלינו לפסוק הלכה בבעיה זו או לאו, ואם כן — הרי החלטת הוועדה לדיונכם.

הא' בן-נון: אני מצטרף לתוכן שתי ההחלטות. אולם על שמות פרטיים אין להתווכח ואין צורך להצביע, שהרי אנו מצויים ועומדים על כך מפי המקרא. אשר למלים הלועזיות, עלינו להבחין בין הלועזיות ממש ובין השאלות, אשר כבר קנו להן שביטה בלשוננו ואינן עוד בבחינת לועזיות. אלה מלים, שהועברו מאוצרות לשונות הגויים וקיבלו על עצמן חוקי ריבוי וכינויים וסמיכות לפי דרכי לשוננו. אין ספק, שכאן מחובתנו להכריע גם להטעמה ע"פ חוקי הלשון העברית.

יש אפוא להפריד את שתי השאלות זו מזו. לגבי השמות הפרטיים קיימת רק בעיה מעשית, כיצד להחזיר את ההטעמה הנכונה אל קהל אומתנו. ואילו שאלת המלים השאלות, צריך שנעמיד אותה לדיון ונחליט לכפות עליהן את ההטעמה לפי כללי הלשון העברית. ולכך שתי הערות: (א) יש לקבוע את תחומן של המלים השאלות בלשוננו כנגד המלים הלועזיות סתם (כגון שמות וכיו"ב); (ב) אם ברצוננו להשיג קבלת ההחלטה הזאת בחיי המעשה, יהיה צורך להוסיף הקלה מסוימת. אני מציע, ודווקא לגבי המלים השאלות מלועזית זה חשוב ביותר, שנשוב להשתמש במתג כסימן לטעם-עזר כדי להקל את המבטא בהטעמה הנכונה. קשה לבטא אוניברסיטה רק בטעם אחד מלרע. אם נוסיף בה שני מתגים, תוקל הגייתה של המלה.

הא' שבטיאל: היכן תטיל את המתג?

הא' בן-נון: אני מציע, לשם פשטנות, שנשתמש במתג הן להברות פתוחות והן להברות סגורות.

הא' ייבין: אני חושב שכולנו תומכים בהצעת הוועדה, אולם הדבר אינו פשוט, כפי שהוא נראה. יש אומרים שיפה להגות רינה (מלרע) לשם הפעולה, ורינה (מלעיל) לשם הפרטי, וכן כדי להבדיל בין יפה ליפה ועוד. מלבד זאת יש שמות חיבה כגון: רפי. איש לא יאמר היום יהודי מלרע בתור קיצור של יהודה. אני תמה, אם אנחנו יכולים לכפות החלטה לשנות מן המורגל. גם לענין המלים השאלות צריך, לדעתי, להכריע כדרך העברית למען האחידות. יש, למשל, שלוש דרכים לבטא אוניברסיטה (מלרע, מלעיל, מלעיל דמלעיל). והרי האיטלקים, דרך משל, הוגים מלה זו מלרע, ומדוע לא נקבע גם אנו כך? אין כל טעם להתנגד לכך במקרה זה.

הא' לייבל: אנטבייזטיקה אחד בכל הלעזים.

הא' ייבין: הקושי הוא במלים ארוכות מאוד. כיצד נאמר קונסטיוציה, קואליציה? מי יחליט אם קונסטיוציה כבר מלה שאולה, כמו טרפן? אנו יכולים להחליט על כל דבר, אבל השאלה היא, אם אפשר לקיים את החלטתנו בחיים.

הא' סדן: ההתעלמות מכללי הנגינה, הנוהגת בדיבור ואף בכתב (בשירה), שלושה מקורים לה: המקור האחד הוא מבית, והיא הנגינה המלעילית-האשכנזית, שנדחתה מפני אחותה והיא פורצת בכמה גילויי לשון, הניתנים לקביעה, כגון שמות פרטיים, בין מסורתיים (חנה, שרה) בין מחדשים (ניצה, דרורה); המקור האחר אף הוא מבית, רישומה של יידיש ודרך נגינתה, והיא ניכרת בכמה גילויי לשון הניתנים אף הם לקביעה, כגון צירופי ההקטנה לשמות פרטיים (משהלי, צביקה); עירוב שני המקורות ניכר בנגינה הנוהגת בשמות משפחה יצחק אשכנזי, לוי אשכול, בצלאל יפה, אבל נוסח אשכנזי, אשכול ענבים, עולה יפה).

בייחוד אלה שיסודם לעזו. והם גם לאחר תמורת השמות הרוב המכריע (וילבושטיין, מלקמן, צנדק). המקור האחרון הוא מחוץ — שמות מקומות שהנגינה שלנו מתקיימת בהם במקרה שכמותה כנגינת הלעז (ברלין, פאריס), אך בכל השאר הטעמתנו משועבדת להטעמת הלעז (לנגינת שטוקהולם), ואף כאן מסורת־מבית מסייעת (ווארשא, וילנא), ואך סטייה ישנה מעלה מקרה של חפיפה (לובלין). אך כל אלה אינם קשים כשמות עצם ותארים, המבקשים להיות חלק משולב בלשוננו, מקבלים כמה מצורתיה (דימוקרטיה, דימוקרטיזם, דימוקרטיזם), אך אינם מקבלים נגינתה והיא תלויה במקור קליטתה (פרובלימה, סוציאליזם), ומסתייעת בדרךנו להטעים לעז ישן (קטיגוריא, פילוסופיא). והנה אומר, כי אפשר להשיג על הנגינה שלנו ולומר, כי ההכרעה עליה היא בחינת פירכה מעיקרו של דין, כשם שאפשר להשיג על ההברה וההכרעה עליה, אך משנפלה ההכרעה ואנו נוהגים על פיה, אסורים אנו בבבלול של נגינות, וכל שנחשב חלק אורגאני בלשון מחויב בכללי נגינתה. ודאי שקשה המלחמה בהרגל, שאם לא ייעקר בעוד מועד סופו טבע־לא־טבע, אך עדיין לא איחרנו, אם יעמדו לנו מסייעים טובים, קודם כול ברשות הרבים — השידור (אמנם, יש קריינים המקפידים בכך, אלא חלוקה משונה בפייהם: דימוקרטי תחת דימוקרטי כדרך הראשונים), התיאטרון, ואף המשוררים הנוהגים לשלב מלים בין־לאומיות שלא כנגינה הנכונה (אלתרמן ב"טור השביעי" ובעקבותיו יוסי גמזו) היו מיטיבים בזה אם נהגו הקפדה, ואין צריך לומר כי מרצים, נואמים וכל שאר המשמיעים קולם ברשות הרבים עשויים לסייע בתיקון המעוות ולמנוע את הצרה של שני מיני דקדוק.

הא' שבטיאל: על כגון זה נאמר: "תפסת מרובה לא תפסת". יש להקל בדברים אלו ולא להחמיר בהם. שכן אין הלשון נפגמת על ידי כך. לא ייתכן שנגזור על דברים שאין הציבור יכול לעמוד בהם. ילדים אומרים אבא אמא מלעיל, ולא נוכל לגזור עליהם שייאמרו מלרע, וכן אדם קורא לחברו או לחברתו מלעיל ולא מלרע. שגגה היא זו, שגם "שר הלשון" יכול להתעלם הימנה... ומוטב שיהיו בזה שוגגין ולא מזידין, אם באים אנו להודקק למלים לעויות שיהיו מלרע — צריכים אנו לעשות גם כן לגבי כל השמות לרבות שמות משפחה כגון: פרישמן, גורדון, ביאליק, אלתרמן, גרינברג, ואם כן — אין לדבר סוף. נניח לצורות הלועזיות בלעזן ואל נודקק להן, נניח לקריינים שיקראו כדרךם, ולוואי שיהא סיפק בידנו לגדור פרצות אחרות כגון "גרה" (מלרע) במקום פלוגי" כנגד גרה (מלעיל) אתמול וכן כובע וכינצא באלו.

הא' שלי: הופתעתי למקרא ההצעות האלה ולעצם העובדה, שלא הייתה ידועה לי, שהושבה ועדה על מדוכה זו, והנה אף הגיעה להחלטה זו פה אחד. ויותר משתהיתי על ההצעות, תהיתי על האירוניה של גורלנו, רוב הדברים שהובאו לפנינו והם יסוד ועיקר בחיי הלשון — דקדוק וכתב ושימושי לשון, — תלויים ועומדים עד היום ללא פתרון. ככול — התחלות שאין להן המשך. לעומת זאת אנו מחליטים לאסור מלחמה על דבר טפל שבטפלים, על הטעמת מלעיל של מלים לעויות, שלא טרחנו למצוא להן מונחים עבריים, מלחמה שאין בה צורך ואין לה תקווה.

אין בה צורך, כי אינה מן הטבע של לשוננו. אין העברית לשון שכולה מלרע, כצרפתית למשל, או שכולה מלעיל כאיטלקית או כפולנית למשל, שההטעמה הפכה לדובריהן עניין שבטבע ושבמורשה, בעל כוח מטמיע הדוחה כל דרך הטעמה אחרת, מסרסה וגורסה על פי דרכו. העברית היא מן הלשונות המערובות מלרע ומלעיל זה בצד זה, וכללי ההטעמה חדלו זה מזמן להיות לה טבע והרגל, אלא הפכו לתורה שבכתב שלימוד היא צריכה, ואף היא אינה אחת ואינה מקוימת בשלמות בפי קהילות ישראל השונות ולא בפנינו עד היום הזה. אין לעברי

כל קושי טבעי, לא כל שכן סכנה ללשונו, לקבוע לו כלל, שכל מלה לועזית כמו שהיא, ללא תוספת דקדוקית עברית (תחילתית או סיומת), אפשר שתהא מוטעמת מעליל. להפך, זוהי לנו כיום הנטייה הטבעית, הדרך הקלה.

אין כל הצדקה, עקרונית או מעשית, שנכפה על עצמנו ועל כלל דוברי עברית את הדרך הקשה והמרגיזה — להטעים קואופרציה, אדמיניסטרציה, פארצלציה, אינטרנציונליזציה, וכן טשרניחובסקי, ביאליק וכדומה — מלרע דווקא. ואם אין הצדקה של ממש, עשוי הדבר לעורר אך צחוק. בטוחני, שמי ששאל את האקדמיה, כיצד לנהוג בהגיית מלים אלה, אינו מצפה שתגלה לו את הידוע, שדרכה של העברית להגות כגון אלה מלרע; ודאי נתכוון שהאקדמיה תעשה אחת משתי אלה: או שתקבע להן מונחים עברים — ואין מנוס מזה, ולא מטעמי פוריום אלא משום שמלים אלה ברובן המכריע מקימות ולדות, פעלים ותארים לנטיותיהם, שאין להקימן מתוך המלה הלועזית גופה על דרך העברית, — או שתתיר לו את הדרך המצויה, הטבעית והקלה. ועלינו לעשות אחת משתי אלה בלבד.

הא' אברמסון: לדבריו של מר שלי: אנו צריכים להשיב על שאלה שנשאלה, נכון, שיש להפריד בין שני החלקים. אינני יודע אם יש מקום להחליט על השמות הפרטיים, שהוחלט עליהם לפני הרבה שנים. אשר למלים לועזיות — ודאי שיהיה קשה לפי שעה לכוף על הציבור, שיבטאו אקדמיה (מלרע) וכו', אע"פ שאין זה מחוץ לגדר האפשרות של בני אדם. נראה לי, שאפשר להקל במלים לועזיות, אע"פ שיש להן צורת כתיב עברית — אקדמיה, קואליציה — להוציא מלים עם סיומת דקדוקית, כמו סוציאליסטים... כאן קשה לנו לפרוץ גדר יותר מדי. מלים אלו אינן מצויות כל כך בלשון ואפשר להתגבר על הקושי שבביטוי, כאן נדמה לי שעלינו להקפיד יותר. בשאר המלים או השמות נדמה לי, שאפשר להשאיר לפי שעה את המורגל בלשון.

הגב' גרב'ל: אני שואלת עצמי שתי שאלות שהן אחת:

מדוע אין בעיות כאלה לגבי הטעמת המלים השאולות בצרפתית? מדוע שאלות כאלה מתעוררות רק אצלנו? משום שאנו חושבים בשבעים לשון. גם כשמדברים בעברית, הכוונה לידיש, עברית, רוסית. השאלה השנייה: לאיזו לשון זרה אנו מתכוונים? שוב כל אחד לפי דרכו. בלגיה, בלגיום, בלכיה. *botanique, Botanik, botany*. אבל בני עמים אחרים אינם הולכים לשאול את פי הלשונות הזרות, וכל אחד מחליט כדרכו. כן אנו רשאים להחליט כדרכנו.

דבר נוסף: האם באמת יש צורך בשפע כזה של מלים לועזיות? תארו לכם, שהיו מכניסים לצרפתית מלים סנסקריטיות בשפע כזה. — אלה שיקולים, שהייתי רוצה להביא לפניכם.

הא' בן-נן: תופעה זו מצויה לא רק בצרפתית. אוכל להביא דוגמאות גם מן הפולנית, שבלעה מהגרמנית ומכל הלשונות והעבירה הכול למסלול ההטעמה שלה. אם שאלה זו חשובה לנו עתה דווקא, על כך אפשר להתווכח, אבל משהועלתה אי אפשר להתעלם ממנה. הבחנות, כגון בין "יפה היפה" לבין "יפה המכוערת" — אינן בשום לשון, ואין צורך בהן בלשונו. ההבחנה בין מלים שאולות ובין לועזיות אינה קשה כל כך — מלה שאולה היא מלה, שמקבלת סיומת עבריות; מלה, שעומדת בבדידותה במסגרת המשפט העברי, היא לועזית. המלה השאולה תובעת מאתנו את ההטעמה מלרע. "קטגורית" או "קטגורית-פלוני" לא נוכל לבטא ולנקד בעברית מתוקנת, אלא אם נטעימן מלרע. מן ההכרח, שתהיה עקיבור בהוראת לשוננו, ולא ייתכן, שננהג בצורות שונות. אם נתייחס ברצינות לשימוש במתגים לא יהיה קשה לבטא גם "סוציאליזציה", כדוגמת מר שלי, בהטעמת מלרע.

הא' אורבך : הבעיה שהתעוררה היא גם הלכה וגם מעשה. אם נשאלה האקדמיה, עליה להשיב תשובה ברורה, וכאן הדין ברור, שצריכה להיות ע"פ הכללים של הלשון העברית. הבעיה היא של ההטעמה שנוהגים בה במלים העבריות עצמן. לא הייתה הבעיה קיימת, לו היינו מטעימים את העברית כהלכה, כשם שהצרפתים מטעימים את הצרפתית. על האקדמיה להשיב — איך לנהוג למעשה? ובוודאי שהתשובה אינה יכולה להיות אחרת מאשר: דין ההטעמה במלים שאולות כדין ההטעמה במלים מקוריות. לשאלה, איך להפיץ ולהחדיר את החלטות האקדמיה, אני חושב שטוב שהוצא עניין ההפצה מתפקידי האקדמיה. לאקדמיה עניין אחד: לקבל החלטות נכונות ולקבל דינים מתוך ידיעה, שזה עניין ממושך עד שיוזכו להתקבל. לכן אין מקום לייאוש, אם רואים שהחלט ועדיין אין מקיימים את החלטה.

הא' בן-חיים : כמה הערות לעניין: דעתה של הוועדה כתובה כאן. לפני כמה דקות טען הא' בן-נון, שהאקדמיה אינה עושה די להפצת החלטותיה בקרב הציבור, והציע לפעול בעיתונות וברדיו. אילו הייתה זו שאלה פשוטה, היינו מוסרים זאת כהודעה, אלא שאלה זו, עם שהיא ברורה, הריהי גם קשה. יש כללים למלעיל ולמלרע בעברית, וההטעמה לפי הכללים העבריים מחייבת מלרע, וודאי שלא תיתכן הטעמת מלעיל דמלעיל. ההבחנה שמר בן-נון רוצה להכניס בעניין ההטעמה בין מלים שאולות ובין לועזיות אין לה על מה שתסמוך. לגבי העניין הפוניטי ההבחנה הזאת אינה תופסת. כלום יהגה הצרפתי את השם שספיר שלא במלרע? השאלה שלפנינו היא: העברית קולטת מלים ממקורות שונים, האם היא בכל זאת לשון אחת שיש לה חוקים משלה, ולפיהם קובעים גם את הטעמת המלים הלועזיות, או האם קובעים בה מלים אלה את הטעמתן הלועזית? על האקדמיה להורות הלכה. הוועדה נשאלה: הייאמר "התנועה הסוציאליסטית (מלרע)" ? הוועדה של האקדמיה לא יכלה להגיע להחלטה אחרת: כיוון שמצד מבנה העברית המופתית הדברים ברורים צריך להצביע, אם עברית זאת מחייבת, ולהודיע על כך ברבים. אף עלינו להשתדל שכל אחד יגשים את החלטות. יש מנהג נפסד ברדיו. באומות שונות מבטאים שם לועזי ע"פ כללי לשונותיהן. אצלנו מבטאים אנשי הרדיו לפי ההטעמה בלשונות הזרות. רואה אני, כי עכשיו אין המניין החוקי. נביא אפוא את הדבר להצבעה בפעם אחרת. אנו מתכוננים לבוא לאנשי שירות השידור ולתבוע מהם תיקון; צריך שתהיה לנו החלטה ברורה.

הא' ייבין : אני מציע לקבל הצעת הא' בן-נון לחלק את הדיון לשני חלקים.

הא' בן-חיים : חלוקה זו בעצם אינה מוצדקת. עקרונית — יש הטעמה עברית אחת. אנו קובעים הטעמת מלה עברית.

הא' בן-נון : על השמות העבריים אין צורך בהחלטה עקרונית, אבל יש צורך בהחלטה על המלים הלועזיות או השאולות.

הא' גרינברג : אני מציע בפרינציפ: להכליל את כל המלים בחוקי הלשון העברית.

הא' בן-חיים : אני נועל את הישיבה ומאחל לכולכם חג שמח.